Interpretarea textelor biblice în viziunea lui Hieronymus

Constantin RĂCHITĂ

Dans le lieu de la renommé ars poetica elaborée par les ecrivains augustens et par les epigones, homme de lettre du Théodose le Grand siecle propose ars scriptararum. Hieronymus, etant perçu par contemporains comme une grande autorite dans le domaine de l'interpretation des Ecritures, reunit ceux trois types d'interpretation de l'antiquite representees par l'ecole alexandrine, antiohyanne et ebraique. Notre etude veut mettre en evidence les principes fundamentaux, qui sont essentiels pour les methodes interpretatives tres modernes d'Hieronymus, qui ont parcouru les siecles et ont fait d'etre possible l'exegese biblique modderne: le principe philologique de la recuperation de tradition interpretative, la priorite du texte original et la theorie du ceux trois sens.

Interpretarea textului s-a născut în context religios. Istoria interpretării textelor sacre a cunoscut mai multe etape, în care exegeţii au încercat să-şi sistematizeze principiile şi metodele practice utilizate. În perioada patristică, cel mai important exeget al creştinismului occidental a fost Hieronymus.

Erudiţia şi competenţele lingvistice incontestabile, relevate în traducerea Sfintei Scripturi, au contribuit decisiv la impunerea autorităţii sale nu doar în domeniul traducerilor, ci şi în contextul mai vast al exegezei biblice[1]. A scris comentarii la majoritatea cărţilor Sfintei Scripturi[2], tratate şi lucrări de referinţă pentru studiul textului biblic[3], dar şi epistole exegetice, construite sub forma renumitelor

[1] O parte dintre contemporanii săi au reuşit să-l judece în mod obiectiv şi au arătat un respect deosebit pentru competenţele şi pentru moştenirea spirituală deosebit de vastă pe care a lăsat-o Bisericii. Aug. *De civitate Dei* 18, 43: *quamvis non defuerit temporibus nostris presbyter, homo doctissimus et omnium trium linguarum peritus, qui non ex Graeco, sed ex Hebraeo in Latinum eloquium easdem scripturas convertit*; Aug., *Contra Iulianum* 1,7,34: *nec sanctum Hieronymum, quia presbyter fuit, contemnendum arbitreris, qui Graeco et Latino insuperet Hebraeo eruditus eloquio ex occidentali ad orientalem transiens ecclesiam, in locis sanctis atque in litteris sacris usque ad decrepitam vixit aetatem*; Sulp. Sev. *Dial.* 1,8,1: *vir enim praeter fidei meritum dotemque virtutum non solum Latinis adque Graecis, sed et Hebraeis litteris ita institutus est, ut se illi in omni scientia nemo audeat conparare*.

[2] Este singurul exeget antic care a scris comentarii la toţi profeţii Sfintei Scripturi. Pentru un studiu recent despre importanţa comentariilor la profeţii mici se poate studia M. H. Williams (2006: 97-131).

[3] Hieronymus, *Liber de nominibus hebraicis* (389/391) şi *Quaestiones hebraicae in Genesim* (391/392). V. Adam Kamesar (1993); C. T. R. Hayward (1995).

BDD-A51 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:00:18 UTC)

questiones et responsiones[4], în care Hieronymus clarifica pasaje biblice obscure la cererea prietenilor săi.

Heronymus nu şi-a sistematizat opiniile referitoare la interpretarea Sfintei Scripturi, însă concepţia sa poate fi reconstituită pe baza numeroaselor fragmente existente în comentarii şi epistole.

La baza elaborării metodelor hermeneutice se află distincţia pe care Hieronymus o realizează între profeţie şi interpretare sau, altfel spus, între înţelegerea spontană şi nemediată a mesajului divin şi cea care necesită raţiune şi efort intelectual. În Epistola 53 Hieronymus reaminteşte uimirea fariseilor din Evanghelii în faţa unor oameni ca Sfinţii Apostoli Petru şi Ioan, care cunoaşteau Legea, fără a avea ştiinţă de carte (Hieronymus, Ep. 53, 3). Marele exeget latin distinge între înţelegerea profetică, nemediată, ca urmare a apropierii dintre Dumnezeu şi oameni, şi activitatea hermeneutică umană, care necesită medierea mesajului divin prin intermediul interpretărilor[5]. Hieronymus subliniază caracterul mult mai percutant al cuvintelor rostite în comparaţie cu cele scrise. Cuvîntul rostit - spune Hieronymus - conţine o forţă latentă cu un impact persuasiv mult mai pronunţat[6]. El observă că spre deosebire de discursul oral, textul scris al Sfintei Scripturi are o deschidere mai mare spre interpretări multiple, fapt ce necesită intervenţia intrepreţilor pentru a se evita interpretarea aleatorie. Din acest motiv, Hieronymus consideră că interpretarea Sfintei Scripturi este o artă, în sensul horaţian al termenului, pe care o numeşte *ars Scripturarum*[7], care se studiază, necesită metode precise şi solicită o vastă experienţă, dobîndită numai cu ajutorul incipient al unui îndrumător[8]. Tema iniţierii în interpretarea biblică apare constant în operele sale, fiind redată cel mai bine de expresia *tempus tacendi et tempus loquendi*[9].

Anticipînd pericolul unor interpretări arbitrare, Hieronymus încearcă să formuleze cîteva principii metodologice. El este conştient că înţelegerea textelor sacre ţine de capacitatea intelectuală a cititorilor şi afirmă cu amărăciune că *interpretarea Scripturilor este singura artă pe care toţi, fără deosebire o*

[4] Acest gen de exegeză biblică a înflorit în literatura creştină în secolele al IV-lea şi al V-lea. Cf. Gustave Bardy, (1932: 210-236, 341-369, 515-537).

[5] Problema este discutată şi de Fericitul Augustin în prologul operei *De doctrina christiana*, oferind un exemplu mai percutant în persoana Sfîntului Antonie, care, conform Sfintei Tradiţii, a înţeles Scripturile fără să ştie să citească.

[6] Hieronymus, Ep 53, 3: *Habet nescio quid latentis ενεργείας viva vox et in aures discipuli de auctoris ore transfusa fortius insonat*.

[7] Este evidentă analogia cu *ars poetica* horaţiană.

[8] *Ibidem* 53, 3.

[9] Hieronymus, *Comm. in Ecclesiasten*, 3, 7: *Nihil nobis videatur rectum esse, nisi quod discimus, ut post multum silentium, de discipulis efficiamur magistri. Nunc vero pro saeculorum cotidie in peius labentium vitio, docemus in ecclesiis quod nescimus. Et si compositione verborum, vel instinctu diaboli, qui fautor errorum est, plausus populi excitaverimus, contra conscientiam nostram scire nos arbitrarum, de quo aliis potuimus persuadere. Omnes artes absque doctore non discimus, sola haec tam vilis et facilis est, ut non indigeat praeceptore.* Idem, Ep. 148, 1: *illud mecum Scripturae reputans: tempus tacendi, et tempus loquendi*.

BDD-A51 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:00:18 UTC)

revendică: «toţi învăţaţi şi neînvăţaţi, fără deosebire, scriem poezii». Bătrîna guralivă, bătrînul nebun, sofistul vorbăreţ, toţi iau parte la ea, o mutilează şi o predică altora, înainte de a o fi învăţat ei înşişi[10]. De aici derivă necesitatea unor reguli, şi nu (cum greşit s-a interpretat uneori) din dorinţa de a limita şi de a încorseta sensul mesajului divin.

Hieronymus subliniază dependenţa interpretării biblice de o teologie a Întrupării Mîntuitorului, dar şi de prejudecăţile personale ale exegetului. Astfel, descoperim la Hieronymus o teorie a implicării elementelor exterioare în procesul hermeneutic, asemănătoare cu cea afirmată mult mai tîrziu de către Hans Georg Gadamer în *Adevăr şi metodă* (Gadamer, 2001: 225). Cu alte cuvinte, Hieronymus pune la îndoială existenţa vreunei lecturi pur obiective şi din acest motiv recomandă interpretarea Scripturii în conformitate cu dogmele creştine[11]. În epistolele şi prefeţele sale atrage atenţia asupra pericolului interpretărilor dominate de interese personale, care în loc să reflecte adevărul, sînt dominate de presupoziţiile, educaţia sau avantajele imediate ale exegetului. Pentru a ilustra mai bine acest lucru şi pentru a indica nevoia unui profesor îndrumător, Hieronymus face o analogie între arta sculpturii în ceară şi interpretare: [*Noi, îndrumătorii*], *nu avem în vedere ceea ce descoperi, ci* ***ceea ce cauţi****. Ceara este moale şi uşor de modelat chiar şi după ce mîna artistului s-a oprit; cu toate acestea după ce se întăreşte este întreagă şi poate deveni orice*)[12]. Hieronymus sugerează că lectorul nu va cerceta niciodată o operă în mod întîmplător, ci va căuta întotdeauna ceva anume. Profesorul îi oferă cheia: doctrina creştină. De aici reiese şi necesitatea unui canon care să circumscrie metodele interpretative.

Roadele interpretării Sfintei Scripturi sînt aşa numitele *opera commentariorum* care, potrivit lui Hieronymus, sînt singurele opere durabile şi folositoare pentru Biserică. Scopul comentatorului este cel de a înlătura echivocul, de a contura evidenţele şi de a insista asupra pasajelor îndoielnice. Într-un pasaj care aminteşte de teoretizările moderne ale lui Schleiermacher[13], Hieronymus menţionează că datoria exegetului este cea de a reface puntea dintre lector şi gîndirea autorului pe care îl explică: *Commentatoris officium est non quid ipse velit, sed* ***quid sentiat*** *ille quem interpretatur exponere*[14]. În viziunea lui Hieronymus, intervenţia exegetului

[10] Idem, Ep 53, 7: *Sola Scripturarum ars est, quam sibi omnes passim vindicent: <<scribimus indocti doctique poemata passim>>. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc soloecista verbosus, hanc universi praesumunt, lacerant, docent, antequam discant*.

[11] De altfel, şi Augustin împărtăşea aceeaşi opinie în *De doctrina christiana* 2. 9.14; 3.2.5.

[12] Hieronymus, Ep. 53, 3: *Non quid invenias, sed quid quaeras, consideramus. Mollis cera et ad formandum facilis, etiam si artificis et plastae cessent manus, tamen τῇ δυνάμει totum est, quidquid esse potest*

[13] Marele hermeneut german considera că adevăratul obiectiv al hermeneuticii este relevarea unui plan profund al gîndirii autorului, motiv pentru care va insista pe latura interpretării psihologice a textului. Cf. F.D.E. Schleiermacher, (2001: 11).

[14] Hieronymus, Ep. 49, 17: *Datoria comentatorului nu este cea de a-şi exprima propria părere, ci de a înfăţişa ceea ce* ***a simţit*** *cel pe care îl interpretează.* Aceeaşi idee este reluată în Ep. 37, 3, dar şi în prologul cărţii a III-a din *Commentarium in Galatos*.

BDD-A51 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:00:18 UTC)

tebuie să fie discretă şi să se rezume la un limbaj simplu şi clar, pentru că *în cadrul Bisericii trebuie cautată simplitatea şi neprihănirea pierdută a cuvintelor apostolilor*[15]. Parada pur gratuită de elocinţă nu este recomandată în interpretare, deoarece astfel ar putea fi umbrit conţinutul mesajului[16].

Pe lîngă aceste consideraţii referitoare la interpretarea biblică, putem descoperi în opera exegetică a lui Hieronymus o serie de principii metodologice, mai mult sau mai puţin originale, pe care le putem sintetiza în trei mari categorii:

1. Principiul filologic al recuperării tradiţiei interpretative
2. Întîietatea textului original (*Hebraica veritas*)
3. Teoria celor trei sensuri

1. *Recuperarea tradiţiei interpretative* este un principiu care reiese din însăşi rolul atribuit interpretului de către Hieronymus în *Apologia contra Rufinum*: *Ce rol au comentatorii? Ei explică* ***ce au spus alţii*** *şi exprimă într-un limbaj simplu cele scrise într-un mod neclar. Notează* ***părerile altora*** *şi spun: <<unii au explicat astfel acest pasaj, alţii i-au dat sensul următor...>>. Ei încearcă să-şi întărească opinia şi înţelegerea proprie pe baza părerilor acelora, astfel încît un cititor prevăzător, după ce a citit interpretări diferite şi a ales care trebuie acceptate şi care respinse, va judeca singur sensul corect. Cititorul este asemnea unui bancher priceput care va respinge monedele false*[17]. Potrivit acestor opinii scopul unui comentariu biblic nu este cel de a oferi neapărat o soluţie interpretativă, ci mai degrabă de a reda toate interpretările unui pasaj, indiferent de presoana care le-a redactat (iudeu, creştin sau păgîn), astfel încît lectorul să poată alege singur cea mai bună interpretare. A fost criticat pentru această metodă, reproşîndu-i-se că astfel se încurajează interpretările aleatorii. Răspunsul său a venit prompt: cei care critică această metodă nu înţeleg de fapt genul comentariului în cadrul căruia nu se prezintă doar păreri subiective ale interpretului, ci se aduce în discuţie şi tradiţia interpretărilor anterioare pentru a fi comparate şi pentru a acorda libertate lectorului să judece singur şi să aleagă varianta de interpretare corectă. Prin acest principiu, uimitor de modern, Hieronymus pune practic bazele discursului ştiinţific şi ale filologiei în general.

---

[15] Idem, *Comm. in Ep. Pauli ad Gal.*, *Prologus*, cartea a III-a: *in ecclesiis ista quaeruntur, omissaque apostolicorum simplicitate et puritate verborum,* [...] *non tam eruditura populos quam favorem populi quaesitura.*

[16] Cu toate acestea, însă, Hieronymus revine asupra discuţiei în Ep. 48, 4, unde susţine că frumuseţea stilului nu trebuie să-i lipsească unui comentariu, pentru că acesta nu se adresează doar oamenilor simpli, ci şi intelectualilor. De aceea - spune autorul - stilul elegant al interpretării biblice trebuie disimulat (în sensul că nu trebuie să fie evident): *Ecclesiastica interpretatio, etiam si habet eloquii venustatem, dissimulare eam debet et fugere ut non otiosis philosophorum scholis paucisque discipulis, sed universo loquatur hominum generi.*

[17] Hieronymus, *Apol. adv. Ruf.*, 1,16: *Commentarii quid operis habent? Alterius dicta edisserunt; quae obscure scripta sunt, plano sermone manifestant; multorum sententias replicant et dicunt: Hunc locum quidam sic edisserunt, alii sic interpretantur, illi sensum suum et intellegentiam his testimoniis et hac nituntur ratione firmare, ut prudens lector, cum diversas explanationes legerit et multorum vel probanda vel improbanda didicerit, iudicet quid verius sit et, quasi bonus trapezita, adulterinae monetae pecuniam reprobet.* Cf. Ep 20, 2; Ep 61, 1; Apol. c. Ruf. 3,11.

BDD-A51 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:00:18 UTC)

2. Principiul exegetic al lui *hebraica veritas* reprezintă inovaţia fundamentală a lui Hieronymus şi constă în impunerea textului original ebraic ca factor decisiv pentru legitimarea interpretării biblice. După propria mărturie, acest principiu al originalului, care nu convenea creştinilor în polemica lor cu evreii, i-a fost inspirat de Sfîntul Apostol Pavel: *Apostolul a fost un om familiarizat cu ebraica şi foarte învăţat în ceea ce priveşte legea şi nu ar fi dat niciodată vreun citat dacă acesta nu se afla în manuscrisele ebraice*[18]. Totuşi interesul pentru textul ebraic a fost determinat de lipsa de concordanţă dintre manuscrisele ebraice şi cele greceşti ale Vechiului Testament[19].

3. *Teoria celor trei sensuri*, de sorginte origenistă, stabileşte în cadrul textului biblic existenţa a trei grade de înţelegere: literal, alegoric şi anagogic. Într-o epistolă scrisă în anul 407, adresată Hedybiei, o văduvă din Galia interesată de interpretarea Scripturii, Hieronymus îşi prezintă concepţia despre cele trei sensuri ale textului[20]: *În inima noastră există o explicare întreită şi aceasta este regula Scripturilor: cea dintîi presupune să le înţelegem după sensul istoric, a doua după cel tropologic, a treia după înţelesul spiritual. Prin sensul istoric se păstrează starea obişnuită a textului; prin tropologie ne ridicăm de la nivelul literei spre înţelesuri mai înalte, şi tot ceea ce s-a petrecut în sînul poporului evreu în plan material, noi interpretăm în plan moral şi întoarcem spre folosul sufletului nostru. Prin sensul spiritual mergem spre desăvîrşire, părăsim lumea pămîntească, predicînd fericirea viitoare şi lucrurile cereşti, astfel încît cugetarea din viaţa de acum să devină umbră a fericirii viitoare*[21]. Chiar dacă în teorie Hieronymus vorbeşte despre existenţa a trei sensuri[22], în practică se rezumă la o dihotomie literal-spiritual.

Sensul literal este exprimat prin două tipuri de expresii: fie formate cu *littera* (*secundum litteram*, *iuxta litteram*), fie cu *historia* (*iuxta historiam*, *ordo historiae*, sau *historica interpretatio*). Hieronymus recomandă o interpretare axată pe nivelul

---

[18] Idem, *Comm. in Gal.*, 3, 10: *Apostolus vir Hebraeae peritiae et in lege doctissimus, nunquam protulisset nisi in Hebraeis voluminibus haberetur*.

[19] Idem, Ep. 57, 7.

[20] Hieronymus menţionează în Ep.120, 12 că textul de la *Proverbe*, 22, 20-21 (din *Vulgata*) redă originea interpretării tripartite a Sfintei Scripturi: *Ecce descripsi eam tibi tripliciter in cogitationibus et scientia ut ostenderem tibi firmitatem et eloquia veritatis respondere ex his illi qui misit te*.

[21] Hieronymus, Ep. 120, 12: *Triplex in corde nostro descriptio et regula scripturarum est: prima ut intellegamus eas iuxta historiam, secunda iuxta tropologiam, tertia iuxta intellectum spiritalem. In historia eorum quae scripta sunt ordo servatur; in tropologia de littera ad maiora consurgimus, et quicquid in priori populo carnaliter factum est iuxta moralem interpretamur locum, et ad animae nostrae emolumenta convertimus; in spiritali θεωρία ad sublimiora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine et caelestibus disputamus, ut praesentis vitae meditatio umbra sit futurae beatitudinis*. Cf. Origen, *De principiis*, IV, 2,4. Similitudinea dintre cele două pasaje este remarcată de către A. Penna în (1950: 49-58).

[22] În Ep 21,28 Hieronymus interpretează parabola Fiului Risipitor şi revine cu explicaţii la sensul întreit al textului biblic: în sens literal, fiul are o existenţă reală în cadrul parabolei; din punct de vedere alegoric el este imaginea vameşilor şi a păcătoşilor; iar potrivit sensului mistic parabola profeţeşte viitoarea chemare a Neamurilor.

BDD-A51 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:00:18 UTC)

gramatical al textului, trecînd în plan secund interpretarea alegorică. El susţine că lectorului trebuie să-i parvină un text ireproşabil din punct de vedere lingvistic, unde sensul termenilor trebuie să fie clar definit. Sensul literal în mod tradiţional cuprindea două părţi: 1. *interpretatio verborum*, consta în acţiunea asupra limbajului, necesitînd explicaţii despre termenii textului, morfologie, sintaxă, lexicologie şi etimologie; 2. *historiarum cognitio* care se ocupa mai mult de partea literară a textului, aducînd informaţii mitologice, istorice, geografice, ştiinţifice şi utilizînd cataloage de nume şi genealogii. Sensul alegoric apare în opera lui Hieronymus cu termenii de *allegoria, anagoge, tropologia* şi *spiritus.* Chiar dacă accentuează întîietatea sensului literal, acolo unde interpretarea istorică se împotmoleşte, recomandă înţelegerea textului cu ajutorul metodei alegorice.

În concluzie, importanţa lui Hieronymus pentru interpretarea biblică este covîrşitoare. El reuneşte cele trei tipuri de interpretare din antichitate, reprezentate de tradiţia alexandrină, cea antiohiană şi cea ebraică. Deşi s-a inspirat incontestabil din Origen, spre deosebire de acesta el a căutat sensul literal nu în Septuaginta, ci în originalul ebraic. Prin acest demers s-au pus bazele exegezei biblice moderne: axarea pe textul original şi interpretarea în conformitate cu gîndirea semitică. Originalitatea exegezei lui Hieronymus constă mai ales în forma metodei de interpretare şi nu în conţinutul acesteia. *Hieronymus abordează textul Scripturii cu instrumente filologice extrem de rafinate şi dintr-o perspectivă care o anunţă pe cea critico-istorică modernă* (Bădiliţă 2006: 281). În concepţia sa mesajul divin nu poate fi înţeles, decît de-a lungul timpului, printr-o confruntare permanentă şi responsabilă a tuturor interpretărilor pe care le-a primit în diferite epoci.

Bibliografie

Andrew, Cain, 2009, *The Letters of Jerome: Ascetism, Biblical Exegesis and the Construction of Christian Authority in Late Antiquity*, Oxford University Press

Augustin, Sfînt, 2002, *De Doctrina Christiana. Introducere în exegeza biblică*, ediţie bilingvă de Marian Ciucă şi Lucia Wald, Humanitas, Bucureşti

Bardy, Gustave, „La Littérature patristique des quaestiones et responsiones sur l'écriture sainte", în *RBi*, 1932, nr. 41, p. 210–36, 341–69, 515–37

Bădiliţă, Cristian, 2006, *Metamorfozele Antihristului la Părinţii Bisericii*, Polirom, Iaşi

Coman, Ioan G., 2000, *Patrologia*, Sfînta Mănăstire Dervent, Dervent

Duval, Yves-Marie, 1988, „Jérôme entre l'Occident et l'Orient, XVIe centenaire du départ de Saint Jérôme de Rome et de son installation à Bethléem", în *Actes du Colloque de Chantilly 1986*, Paris

Gadamer, Hans-Georg, 2001, *Adevăr şi metodă*, traducere de Gabriel Cercel, Larisa Dumitru, Gabriel Kohn, Călin Petcana, Teora, Bucureşti

Graves, Michael, „<<Judaizing>> Christian Interpretations of the Prophets As Seen by Saint Jerome", în *Vigiliae Christianae*, 2007, nr. 61, p. 142-156

Hayward, C.T.R., 1995, *Jerome's Hebrew Questions on Genesis*, Clarendon Press, Oxford

Hieronymus, 1949-1963, *Saint Jerome Lettres*, ediţia lui Jerome Labourt, vol. I-VIII, Les belles lettres, Paris

BDD-A51 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:00:18 UTC)

Idem, 2004, *Comentariu la cartea profetului Iona*, traducere realizată de Dan Batovici, Anastasia, Bucureşti
Hulley, Karl Kelchner, „Principles of Textual Criticism Known to St. Jerome", în *Harvard Studies in Classical Philology*, vol. LV, 1944, pp. 87-109
Jay, Pierre, 1985, „L'Exegese de Saint Jerome d'apres son <<Commentaire sur Isaie>>", *Etudes Augustiniennes*, Paris
Kamesar, Adam, 1993, *Jerome, Greek Scholarship, and the Hebrew Bible: A Study of the Quaestiones Hebraicae in Genesim*, Clarendon Press, Oxford
Lubac, Henri de, 1959, *Exegese medievale, les quatre sens de l'Ecriture*, vol. I, Aubier, Paris
Moreschini, C.; Menestrina, G., 1997, *Motivi letterari ed esegetici in Gerolamo*, Morcelliana, Brescia
Negrescu, Dan, 1996, *Literatura latină: autori creştini*, Paideia, Bucureşti
Negrescu, Dan, 2004, *Patristica perennia. Părinţi de limba latină*, Editura Universităţii de Vest, Timişoara
Rebenich, Stefan, 1996, *Jerome*, Routledge, London
Rebenich, Stefan, „Jerome: The <<Vir Trilinguis>> and the <<Hebraica Veritas>>", în *Vigiliae Christianae*, vol. XLVII, 1993, nr. 1, p. 50-77
Schleiermacher, F.D.E., 2001, *Hermeneutica*, traducere, note şi introducere de N. Râmbu, Polirom, Iaşi
Penna, A., 1950, *Principi e carattere dell'esegesi di S. Gerolamo*, Pontificio Istituto Biblico, Roma
Williams, Megan Hale, 2006, *The monk and the book: Jerome and the making of christian scholarship*, University of Chicago Press
http://monumenta.ch/latein
http://ccel.org/ccel/schaff/npnf206.htm#v.LI-p33.1

BDD-A51 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:00:18 UTC)